

LÄRARHANDLEDNING

MEFISTO

AV KLAUS MANN

DRAMATEN

HEJ LÄRARE!

Det här materialet är till dig som är lärare och som har en klass som ska se *Mefisto* på Dramaten. Här finns tips på hur ni kan förbereda teaterbesöket och reflektera efteråt.

Under repetitionsarbetet har vi arbetat med referensklasser och genrepspublik från gymnasie- och folkhögskola. Vill du delta med din klass i arbetet med kommande produktioner? Mejla Dramatens dramapedagog elin.callmer@dramaten.se Vi har också en Facebookgrupp "Dramaten för lärare" som du gärna får gå med i.

OM FÖRESTÄLLNINGEN

Tyskland, sent 1920-tal. Skådespelaren Hendrik Höfgen är uppskattad av både publiken och kollegorna på den lokala teatern, men längtar desperat efter det stora genombrottet. Han vet att han är ämnad för större roller, på större scener! Liksom de flesta av sina kamrater är han socialist och ser förfärad på hur national-socialismen växer sig starkare. Det är en föränderlig, kreativ och våldsam tid.

Just som hans egen karriär börjar få luft under vingarna tar Hitler makten och samhällsklimatet förändras över en natt. Ska Hendrik offra karriären och fly landet? Eller ska han smeka de nya ledarna medhårs och fortsätta sitt liv som stigande stjärna på den tyska teatern?

Mefisto är en pjäs om en människa och ett teatersällskap som, utan eftervärldens svartvita facit, försöker orientera sig i en kaotisk och hotfull tid. En berättelse om små och stora val, kompromisser och överlevnadsinstinkter.

Regissören Natalie Ringler har haft stora framgångar på Teater Galeasen med uppsättningar som *Vår klass* och *Irakisk Kristus* (med nypremiär i mars 2023). 2021 tilldelades hon Svenska Dagbladets Thaliapris.

Klaus Mann, son till författaren Thomas Mann, lämnade Tyskland när nazisterna tog över 1933. *Mefisto* gavs ut 1936 och huvudkaraktären är baserad på Klaus Manns tidigare vän, skådespelaren Gustaf Gründgens, som var Hermann Görings favorit och intendent för Preussisches Staatstheater i Berlin.

INNAN TEATERBESÖKET

Eleverna behöver inte förberedas på något speciellt sätt för att uppleva *Mefisto*, men det kan vara bra att eleverna har koll på den historiska kontexten Tyskland på 1920-30talet. Själva *Mefisto* är också en karaktär ur Goethes *Faust*. *Faust* handlar om att sälja sin själ till djävulen och själva djävulen är *Mefisto*.

ATT VARA PUBLIK

En del elever är vana att se scenkonst och för andra kan det vara första gången de besöker en teater. Det kan vara viktigt att påminna eleverna att man inte behöver "förstå" allt. En föreställning är en sammansättning av många olika delar: ord, rörelser, gestaltning, ljud, ljus mm. Berätta för eleverna att *Mefisto* spelas på Stora scenen och är **2 timmar och 20 minuter** lång inklusive paus.

Prata gärna med klassen om vad det innebär att vara publik:

- ▶ Vad är det för skillnad på att vara publik på en teaterföreställning och på bio?
- ▶ Har någon varit på teater förut? Har någon varit på Dramaten förut?
- ▶ Vad finns det för farhågor och förväntningar inför teaterbesöket?

HETA STOLEN – VÄRDERINGSÖVNING

Ett sätt att förbereda eleverna är att börja reflektera tillsammans kring tematik och frågor som finns i föreställningen.

Instruktion: Låt eleverna sitta på stolar i en cirkel. Det ska finnas en extra tom stol i cirkeln. Läraren läser upp påståenden som eleverna får ta ställning till. Om eleverna håller med om påståendet ska de byta plats/byta stol och om de inte håller med ska de sitta kvar på sin plats/stol. Uppmuntra eleverna att gå på sin första impuls och betona att det viktiga är att faktiskt ta ställning, men att man såklart får ändra sin åsikt under övningens gång.

Påståendena är igångsättare men det viktiga är att sedan låta några av eleverna motivera sina ställningstagande och berätta hur de tänkt. Se till att många olika röster i klassen kommer till tals, men undvik att hamna i polariserande debatt. Ställ gärna fördjupande följdfrågor. Läraren avbryter samtalet efter en stund och tar nästa påstående.

▶ Man har alltid ansvar för sina handlingar

Kan man alltid ställas till svars för det man gör? Har man ansvar även för det man inte gör, när man väljer att inte handla fast man kanske borde?

▶ Det är lätt att veta vad som är rätt och fel

Hur vet man vad som är rätt eller fel? Finns det något som vi alla människor har samma syn på, som vi alla tycker är rätt eller fel? Kan idealen, normerna, attityden kring vad som är rätt och fel förändras över tid?

▶ Det är viktigt att kunna anpassa sig efter gruppen

Vad innebär det att anpassa sig? Vad är det som kan vara bra med att anpassa sig? Vad kan det finnas för problem eller risker att anpassa sig?

▶ Alla människor har ett samvete

Vad är egentligen samvetet? Är det viktigt att ha ett samvete? Hur känns det i kroppen när man har dåligt samvete?

▶ De flesta människorna bryr sig mest om sig själva

Är vi människor egoister? När bryr vi oss om andra och när gör vi inte det? Varför?

► **Det är viktigt att ha civilkurage**

Vad innebär det att ha civilkurage? Vad finns det för exempel från historien och nutiden på människor som visat på civilkurage? När kan det vara svårt att visa civilkurage?

► **Det borde finnas en civilkuragelag**

Skulle en sådan lag hjälpa en att agera i situationer där någon blir utsatt? Vilka möjligheter och utmaningar skulle finnas med en sådan lag?

► **Det finns en sanning**

Finns det en objektiv sanning? Hur kan man veta att något är sant eller inte?

► **Det är viktigt att det finns konstnärer i samhället**

Vad bidrar konstnärerna med i samhället? Vilken uppgift bör konstnärer ha i ett samhälle?

► **Konst kan förändra samhället**

Hur kan konst förändra samhället? Kan konst förändra människor? Vad finns det för exempel på konst som varit betydelsefull då och nu? Var går gränsen mellan konst och propaganda?

► **Det är svårt att förstå sin samtid, det är lättare att se saker i efterhand**

Hur tror ni människor resonerade i Tyskland på trettioalet? Visste de vad som var på väg att hända eller vad som hände? Hur ser vi på vår samtid nu? Finns det sådant vi väljer att inte se? Finns det sådant vi inte kan se?

EFTER TEATERBESÖKET

När det gäller att tolka teater finns det inte något rätt eller fel. Ni som sett föreställningen har säkert upplevt den på olika sätt. Vi vill uppmuntra till reflektion bortom huruvida föreställningen var "bra" eller "dålig". Vi hoppas att *Mefisto* kan bidra till spännande samtal i klassrummet.

MINNESRUNDA

Ett sätt att börja prata om föreställningen är att samla ihop upplevelserna i en runda. Samla klassen, gärna på stolar i en cirkel. Börja med att låta var och en fundera för sig själv kring vad hen minns starkast från föreställningen. Uppmuntra eleverna att vara tysta och kanske blunda medan de funderar.

Låt sedan var och en i tur och ordning säga något de minns från föreställningen, till exempel en karaktär, en replik eller något ur scenografin. Var och en säger bara en sak de minns. Uppmuntra gärna eleverna att säga olika saker för att få syn på hur många intryck och minnesbilder en föreställning kan ge.

SCENRUMMET

Det är många som jobbar med en föreställning men som inte själva står på scenen. Till exempel regissör, dramatiker, scenograf, ljusdesigner, kompositör, kostymör, rekvisitör, maskör och tekniker. Allt vi ser och hör på scenen är resultatet av medvetna val. De som arbetat fram föreställningen har velat skapa vissa stämningar, känslor och bilder.

Dela in eleverna i mindre grupper och låt dem prata utifrån följande frågor:

- ▶ Hur såg scenbilden ut?
- ▶ Hur förändrades scenbilden under föreställningens gång?
- ▶ På vilka olika platser/ (och) i vilka miljöer utspelade sig berättelsen?
- ▶ Hur användes ljud och musik i föreställningen?
- ▶ Vilka olika stämningar skapades?
- ▶ Hur användes ljus och mörker i föreställningen?
- ▶ Vilka olika stämningar skapades?
- ▶ Hur såg kostymen ut? Hur bidrog den till berättelsen?
- ▶ Fanns det något i kostymen eller scenografin som ni tyckte extra mycket om?

STARTEN OCH SLUTET

Prata med klassen om hur föreställningen startade och slutade.

- ▶ Hur började föreställningen?
- ▶ Varför var skådespelarna bakom glasväggen?
- ▶ Vad gjorde de där bakom väggen? Vad tror ni dom gestaltade?
- ▶ Hur var det att ni som publik såg spegelbilden av er själva?
- ▶ Hur såg slutscenen ut? Hur såg rummet ut?
- ▶ Hendrik ska i slutet få spela sin önskeroll Mefisto i Faust, vad tror ni det symboliserar?
- ▶ Hur såg Hendrik ut på slutet? Varför var han sminkad och bar den vita klänningen?
- ▶ Vad fanns det för likheter mellan start- och slutscenen?

Mefisto i slutscenen

TRE VIKTIGA SITUATIONER

Berättelsen börjar 1923 i Hamburg då Hitler precis har misslyckats med att genomföra en kupp och den slutar tio år senare, 1933, då har Hitler blivit utnämnd till rikskansler och nazisterna har tagit makten.

► Vad händer i de här människornas liv på tio år? Hur förändras dom och hur förändras samhället?

Dela in klassen i mindre grupper och låt de välja ut tre situationer som dom tycker är de viktigaste för berättelsen. Låt de sen presentera situationerna de valt för varandra och motivera varför de just valt dom.

VILKA HANDLADE DET OM?

Föreställningen kretsar kring teatergruppen Stormfågeln som består av karaktärerna Hendrik, Otto, Magnus, Myriam, Knurr, Miklas, Efeu, Carola m fl. Andra karaktärer i berättelsen är syskonen Sebastian och Erika, Nicoletta, Juliette och dramatikern Sarder m fl.

Frågor om karaktärerna:

- ▶ Fanns det någon karaktär som var extra viktig för berättelsen, förutom huvudrollen Hendrik?
- ▶ Fråga eleverna om de tycker det var någon karaktär som var mer spännande än de andra? Varför?
- ▶ Fanns det någon karaktär som ni kunde känna igen er i?
- ▶ Fanns det någon karaktär som visade på civilkurage?

HENDRIK

Prata med klassen om huvudkaraktären Hendrik.

- ▶ Hur var ert första intryck av Hendrik?
- ▶ Vad var viktigt för Hendrik i början av berättelsen? Hur behandlade han till exempel sin kollega Miklas som sympatiserade med nationalsocialisterna?
- ▶ Hur förändrades Hendrik under föreställningens gång? Vad var det som gjorde att han förändrades?

Hendrik sa att han inte klarar av att vara "världsberömd i Hamburg". När han sedan får sen chansen att jobba i Berlin väljer han att flytta dit. Hendrik fortsätter sedan jobba som skådespelare trots att teatern nu ägs av nationalsocialisterna som han tidigare absolut inte sympatiserat med.

Nicoletta säger till Hendrik: "vad kan vi göra åt att världen plötsligt snurrar åt andra hållet? (...) Ingen kan ändra på någonting" och Hendrik upprepar: "vad skulle jag göra? Jag ville bara spela teater. Jag är bara en helt vanlig skådespelare".

- ▶ Kan man vara "bara" en helt vanlig skådespelare om man jobbar på en teater som styrs av till exempel nazister?
- ▶ Vilket ansvar tycker ni att Hendrik hade i det som hände?
- ▶ Är det sant att ingen kan ändra på någonting eller kan vi påverka det som händer?

Hendriks bästa vän Otto blir mördad, flera av hans vänner i Stormfågeln tvingas fly från Tyskland eller dö. Men Hendriks karriär får ett lyft och han blir mycket omtyckt av den nytillträdde nationalsocialistiska regimen.

Juliette som Hendrik haft en relation med söker upp honom i Berlin och konfronterar honom. Juliette säger: *"Du skiter i allt utom dig själv och din karriär! Jag betyder ingenting. Dina vänner betyder ingenting. Din stora kommunism var en bluff. Hur kan du annars samarbeta med dom som skjuter ner kommunister på gatorna? Kom ut, se dig omkring Hendrik! Kommunisterna är inte där, deras lik ligger insydda i säckar på botten av sjöarna och floderna"*.

- ▶ Vad tänker ni om det som Juliette säger?
- ▶ Vad tror ni Hendrik tänker och känner när Juliette konfronterar honom?
- ▶ Känner Hendrik något dåligt samvete över hur han agerat?

Hendrik berättar för Nicoletta att han fått erbjudande om en viktig post, Nicoletta säger "om inte du tar den så tar någon annan den, så...". Han frågar "alltså vore det bättre att jag tog den?", hon svarar "om du har en ledande ställning, så kan du hjälpa människor".

► Vad tror ni hände sen? Använde Hendrik sin "position" till att hjälpa människor eller till att skapa förändring? Kunde han gjort på ett annat sätt? Borde han gjort på ett annat sätt? Hur hade du agerat i samma situation tror du?

MIKLAS

Miklas är redan från början av berättelsen medlem i det nationalsocialistiska partiet men när partiföreträdaren sedan vill att Miklas ska ange sina kollegor så protesterar han högljutt. Han säger: *"jag kräver att få veta om vi gick in under partiets fana för att Tyskland skulle bli nationalsocialistiskt eller för att teatrarna skulle fyllas med spioner istället för skådespelare!"*

► Hur förändras Miklas under berättelsens gång?

MOD, CIVILKURAGE, ANSVAR

Karaktern Otto vänder sig mot publiken i slutet och skanderar "vägra köra dessa tåg! Vägra leverera kolen till lokomotiven! Vägra gjuta stålet till skenorna! Vägra!".

Prata med klassen om citatet och begrepp som mod, civilkurage och ansvar. Utgå från frågorna nedan:

- Vilket ansvar har den som "bara" kör ett tåg? Är det någon skillnad om lokföraren vet att tåget är fyllt av människor som ska avrättas, eller om hen inte vet det?
- Vem har ansvar för ett krig? Om Sverige skickar vapen till ett krig, är vi svenskar då medskyldiga till det kriget? Är den som tillverkar krigsmaterialet också ansvarig för kriget?
- Om man inte säger ifrån när man ser något som man inte tycker om, blir man medskyldig då?
- Skulle du våga vägra om du blev beordrad att göra något du tyckte var fel eller som gick emot dina principer?

TEATERNS OCH KONSTENS ROLL

Nazistledaren som förhör Stormfågeln ensemble säger: *"Kulturen är en nationell angelägenhet. Vår repertoar kommer från och med nu att bestämmas av de stora klassiska tyska verken (...) konst har ett berättigande bara om den står i folkets och nationens tjänst."*

Frågor:

- ▶ Vad har konsten för roll i samhället? Vilken roll borde konsten ha?
- ▶ Vad är skillnaden mellan politisk konst och propaganda?
- ▶ Ska konsten vara fri eller ska politiken bestämma över konsten? Ofta pratas det om "armlängds avstånd", vad tycker ni om det?
- ▶ Finns det viss konst som borde förbjudas? Varför/varför inte?
- ▶ Vad bör konstens roll vara i en svår tid? Vad ska det spelas för teater då?

Hendrik sa: *"Teaterns uppgift är att förklara livet och politisk är teatern redan för att den talar om människans utveckling"*. Vad tänker ni om det citatet?

REGISSÖRENS TANKAR

"Någon gång kommer våra barn fråga vad vi gjorde 2022. Vad ska vi svara? Vi gick till jobbet, oroade oss över räntorna och elpriserna, kollade någon serie på tv... Det är ju så det är. De stora existentiella frågorna drunknar så lätt i vardagens logistiska problem".

Prata med klassen om vad de tror att regissören Natalie Ringler vill berätta med föreställningen? Vad tror ni hon vill att vi som publik ska känna och tänka?

På Dramatens hemsida finns det intervjuer med Natalie Ringler att läsa och/eller titta på.

<https://www.dramaten.se/artiklar/natalie-ringler-om-flykt-och-kompromisser>

<https://www.dramaten.se/repertoar/mefisto>

TIPS

Mycket användbart pedagogiskt material från Forum för levande historia om åskådarrollen

<https://www.levandehistoria.se/undervisningsmaterial/spelar-roll>

Intervju med regissören Nathalie Ringler 2023-02-19

<https://sverigesradio.se/artikel/mefisto-kan-man-spela-teater-med-en-nazist>

PRATA OM SCENKONST

Här finns tips för dig som vill fördjupa dig i hur man kan prata om scenkonst.

- ▶ *Drama- och föreställningsanalys*, Rikard Loman, Studentlitteratur.
- ▶ *Att öppna nya världar*, Riksteatern. Finns att ladda ner som pdf.